

Верховний
Суд

Вирішення кредитних спорів і звернення стягнення
на предмет іпотеки в умовах воєнного стану

Мартев Сергій Юрійович
суддя Верховного Суду

Зміни до законодавства

Закон України від № 2120-XI «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного часу».
Набрав чинності 17 березня 2022 року

ЦК України

пункти 18, 19 Прикінцевих та
перехідних положень

Закон України «Про іпотеку»

пункт 5² Прикінцевих
положень

Закон України «Про споживче кредитування (пункт 6-1 Прикінцевих та перехідних положень)

Прикінцеві та перехідні положення ЦК України

Пункт 18. У період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування у разі прострочення позичальником виконання грошового зобов'язання за договором, відповідно до якого позичальнику було надано кредит (позику) банком або іншим кредитором (позикодавцем), позичальник звільняється від відповідальності, визначеної статтею 625 цього Кодексу, а також від обов'язку сплати на користь кредитора (позикодавця) неустойки (штрафу, пені) за таке прострочення.

Установити, що неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, сплата яких передбачена відповідними договорами, нараховані включно з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) за такими договорами, підлягають списанню кредитором (позикодавцем).

Пункт 19. У період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану строки, визначені статтями 257-259, 362, 559, 681, 728, 786, 1293 цього Кодексу, продовжуються на строк його дії.

Аналіз пункту 18 Прикінцевих та перехідних положень ЦК

1. Штрафи, неустойка, пеня та інші платежі, як захід відповідальності за цей період ці суми *не нараховуються* за такими договорами і *підлягають списанню* кредитором (позикодавцем) (на відміну від мораторію, який передбачає лише відстрочення).
2. Дія п. 18 Прикінцевих положень ЦК України розповсюджується на усі види *кредитних (позикових) боргових зобов'язань*, як перед юридичними, так і перед фізичними особами (не на заборгованість по комунальних платежах, тощо).
3. Дія розповсюджується як на відповідальність, визначену статтею 625 ЦК України, так і на інші види відповідальності, визначені відповідними кредитними договорами: штрафи, неустойку, пеню та *інші платежі, сплата яких передбачена відповідними договорами* (перелік таких платежів не є вичерпним).
4. *Строк дії* таких обмежень триває включно із 24 лютого 2022 року і на період дії воєнного, надзвичайного стану та тридцятиденний строк після його припинення або скасування.
5. *Дія правової норми у часі* – пункт 18 має ретроспективну дію і поширюється також на кредитні договори і позики, які укладені до 17 березня 2022 року (закон № 2120 від 15 березня 2022 року).

Аналіз пункту 19 Прикінцевих та перехідних положень ЦК України

Наведені у цьому пункті строки (період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану) строки *є строками, встановленими законом*, отже немає потреби у вчиненні процесуальних дій та рішень щодо їх продовження

При розгляді кредитних спорів і спорів щодо звернення стягнення на предмет іпотеки дія пункту 19 Прикінцевих положень ЦК стосується статей 257-259 ЦК України щодо позовної давності і статті 559 ЦК України про припинення поруки.

Щодо застосування статей 257-259 ЦК

Пункт 19 Прикінцевих та перехідних положень ЦК України діє наступним чином:
у випадку, коли:

а) останній день позовної давності приходить на 24 лютого 2022 року, строк продовжується до першого робочого дня після закінчення періоду дії в Україні воєнного, надзвичайного стану

б) позовна давність закінчується під час дії в Україні воєнного, надзвичайного стану, днем закінчення строку є перший робочий день після закінчення періоду дії в Україні воєнного, надзвичайного стану.

Щодо застосування частин другої, шостої статті 559 ЦК України

Частина 2 статті 559 ЦК: «Порука припиняється, якщо після настання строку виконання зобов'язання кредитор відмовився прийняти належне виконання, запропоноване боржником або поручителем».

«Стаття 530. Строк (термін) виконання зобов'язання

1. Якщо у зобов'язанні встановлений строк (термін) його виконання, то воно підлягає виконанню у цей строк (термін).

Зобов'язання, строк (термін) виконання якого визначений вказівкою на подію, яка неминуче має настати, підлягає виконанню з настанням цієї події.

2. Якщо строк (термін) виконання боржником обов'язку не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги, кредитор має право вимагати його виконання у будь-який час. Боржник повинен виконати такий обов'язок у семиденний строк від дня пред'явлення вимоги, якщо обов'язок негайного виконання не випливає із договору або актів цивільного законодавства».

Конструкція частини другої статті 559 ЦК України обумовлює припинення поруки не із певним строком, а конкретною подією – відмовою кредитора прийняти належне виконання, запропоноване боржником або поручителем.

За змістом пункту 19 Прикінцевих та перехідних положень ЦК України, його дія не поширюється на статтю 530 ЦК щодо строків виконання зобов'язання.

Висновок: пункт 19 Прикінцевих та перехідних положень ЦК України до частини другої статті 559 ЦК не застосовується.

Частина четверта статті 559 ЦК України :

«Порука припиняється після закінчення строку поруки, встановленого договором поруки. Якщо такий строк не встановлено, порука припиняється у разі виконання основного зобов'язання у повному обсязі або якщо кредитор протягом трьох років з дня настання строку (терміну) виконання основного зобов'язання не пред'явить позову до поручителя. Якщо строк (термін) виконання основного зобов'язання не встановлений або встановлений моментом пред'явлення вимоги, порука припиняється, якщо кредитор протягом трьох років з дня укладення договору поруки не пред'явить позову до поручителя. Для зобов'язань, виконання яких здійснюється частинами, строк поруки обчислюється окремо за кожною частиною зобов'язання, починаючи з дня закінчення строку або настання терміну виконання відповідної частини такого зобов'язання».

Строки, встановлені статтею 559 ЦК є присічними (преклюзивними), проте їх тривалість продовжена законом.

- якщо строк закінчення поруки, встановлений договором поруки, припадає на 24 лютого 2022 року, або на час воєнного, надзвичайного стану, то строк дії поруки продовжується до першого робочого дня після закінчення періоду дії в Україні воєнного, надзвичайного стану;
- якщо трирічний строк пред'явлення позову до поручителя з дня настання строку (терміну) виконання основного зобов'язання, припадає на 24 лютого 2022 року, або на час воєнного, надзвичайного стану, то цей строк продовжується до першого робочого дня після закінчення періоду дії в Україні воєнного, надзвичайного стану;
- якщо трирічний строк пред'явлення позову кредитором з дня укладення договору поруки (у випадку не встановлення строку (терміну) виконання основного зобов'язання, або встановлення його моментом пред'явлення вимоги) припадає на 24 лютого 2022 року, або на час воєнного, надзвичайного стану, то цей строк продовжується до першого робочого дня після закінчення періоду дії в Україні воєнного, надзвичайного стану не пред'явить позову до поручителя.
- якщо останній день закінчення строку поруки, або настання терміну виконання відповідної частини такого зобов'язання (у випадку зобов'язання, виконання якого здійснюється частинами), який обчислений окремо за кожною частиною зобов'язання, припадає на 24 лютого 2022 року, або на час воєнного, надзвичайного стану, то цей строк продовжується до першого робочого дня після закінчення періоду дії в Україні воєнного, надзвичайного стану.

Прикінцеві положення Закону України «Про іпотеку»

«Пункт 5². У період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування щодо нерухомого майна (нерухомості), що належить фізичним особам та перебуває в іпотеці за споживчими кредитами, зупиняється дія статті 37 (у частині реалізації права іпотекодержателя на набуття права власності на предмет іпотеки), статті 38 (у частині реалізації права іпотекодержателя на продаж предмета іпотеки), статті 40 (у частині виселення мешканців із житлових будинків та приміщень, переданих в іпотеку, щодо яких є судове рішення про звернення стягнення на такі об'єкти), статей 41, 47 (у частині реалізації предмета іпотеки на електронних торгах) цього Закону.

Положення абзацу першого цього пункту не поширюються на нерухоме майно (нерухомість), оформлене в іпотеку з метою забезпечення виконання зобов'язань за договорами, укладеними після дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану», або за договорами, до яких після дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» за погодженням сторін вносилися зміни в частині продовження строків виконання зобов'язань та/або зменшення розміру процентів, штрафних санкцій».

Аналіз пункту 5⁻² Прикінцевих положень Закону України «Про іпотеку»

Застосовується за наявності наступних критеріїв

1. нерухоме майно належить фізичній особі
2. нерухоме майно передано в іпотеку за споживчим кредитом
3. зобов'язання виникло за договорами, які укладені до 17 березня 2022 року, за умови, що після 17 березня 2022 року до них не вносилися зміни в частині продовження строків виконання зобов'язань та/або зменшення розміру процентів, штрафних санкцій

Норма також має ретроспективний характер. Зупиняється дія статті 37, 38, 40, 41, 47 цього Закону, починаючи із 24 лютого 2022 року на період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та тридцятиденний строк після його припинення

Якщо розглядати реалізацію права іпотекодержателя на набуття права власності на предмет іпотеки (стаття 37 цього Закону) або на продаж предмета іпотеки (стаття 38 цього Закону) як комплекс дій, спрямованих на звернення стягнення на предмет іпотеки, така конструкція норми фактично унеможлиблює звернення стягнення на предмет іпотеки у позасудовому порядку у визначені способи.

Наведене дає підстави для висновку про можливість задоволення позовів, пов'язаних із неправомірністю таких дій, вчинених у період із 24 лютого 2022 року на період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та тридцятиденний строк після його припинення.

Пункт 5² розділу VI "Прикінцеві положення" Закону України "Про іпотеку" не містить у собі статтю 39 цього закону про реалізацію предмета іпотеки за рішенням суду.

Зупинено лише дію статей 41, 47 у частині реалізації предмета іпотеки на електронних торгах.

Отже іпотекодавець у період із 24 лютого 2022 року на період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та тридцятиденний строк після його припинення не позбавлений права звернутися до суду з приводу звернення стягнення на предмет іпотеки.

Проте, виконання рішення має бути зупинено на період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та тридцятиденний строк після його припинення.

Дія статті 40 Закону України "Про іпотеку" (у частині виселення мешканців із житлових будинків та приміщень, переданих в іпотеку, щодо яких є судове рішення про звернення стягнення на такі об'єкти) також зупинена.

Отже, у випадку задоволення таких вимог, виконання судового рішення у цій частині також підлягає зупиненню на період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та тридцятиденний строк після його припинення.

Судова практика щодо зупинення виконання рішення про звернення стягнення на предмет іпотеки

Постанова ВС від 13 липня 2022 року у справі № 361/1353/18

Постанова від 29 червня 2022 року у справі № 201/9754/17

Постанова від 13 липня 2022 року у справі № 202/939/18

Позиція ВС:

«оскільки на момент прийняття Верховним Судом постанови, за якою рішення суду першої інстанції про звернення стягнення на предмет іпотеки підлягає залишенню в силі, є чинним Закон України від 15 березня 2022 року № 2120-IX, то існують підстави для зупинення виконання рішення суду першої інстанції в частині задоволення первісного позову про звернення стягнення на предмет іпотеки на період дії в Україні воєнного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування. Після спливу вказаного строку правила статей 41, 47 Закону України «Про іпотеку» відновлять свою дію без постановлення окремого рішення суду або прийняття окремого закону.»

Прикінцеві та перехідні положення Закону України «Про споживче кредитування»

Пункт 6⁻¹. У період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після дня його припинення або скасування у разі прострочення споживачем виконання зобов'язань за договором про споживчий кредит споживач звільняється від відповідальності перед кредитором за таке прострочення.

У разі допущення такого прострочення споживач звільняється, зокрема, від обов'язку сплати кредитором неустойки (штрафу, пені) та інших платежів, сплата яких передбачена договором про споживчий кредит за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) споживачем зобов'язань за таким договором.

Забороняється збільшення процентної ставки за користування кредитом з причин інших, ніж передбачені частиною четвертою статті 1056⁻¹ Цивільного кодексу України, у разі невиконання зобов'язань за договором про споживчий кредит у період, зазначений у цьому пункті.

Норми цього пункту поширюються, у тому числі, на кредити, визначені частиною другою статті 3 цього Закону.

Установити, що неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, сплата яких передбачена договором про споживчий кредит, нараховані включно з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) за таким договором, підлягають списанню кредитором.

Якщо інше не встановлено законом, у разі застосування змінюваної процентної ставки кредитор самостійно, з визначеною у кредитному договорі періодичністю, має право збільшувати та зобов'язаний зменшувати процентну ставку відповідно до умов і в порядку, встановлених кредитним договором (*речення перше частини четвертої статті 1056⁻¹ ЦК України*)

Норми пункту 6⁻¹ поширені, зокрема, на кредити, визначені частиною другою статті 3 цього Закону України «Про споживче кредитування», на які раніше дія цього Закону не поширювалася, а саме:

- 1) договори, що містять умову про споживчий кредит у формі кредитування рахунку зі строком погашення кредиту до одного місяця;
- 2) договори позики, що не передбачають сплати процентів чи будь-яких інших платежів за користування наданими за такими договорами грошовими коштами;
- 3) кредитні договори, метою яких є надання споживачу права вчиняти правочини з фінансовими інструментами, якщо такі правочини вчиняються за участю чи за посередництвом кредитодавця або іншого професійного учасника ринку цінних паперів;
- 4) кредити, що надаються за договорами, укладеними в результаті врегулювання спору шляхом укладання мирової угоди, затвердженої судом;
- 5) кредити, що надаються виключно в рамках відповідних державних програм або програм органів місцевого самоврядування визначеному колу фізичних осіб і передбачають окремі, визначені такими програмами, умови кредитування, у тому числі виплату процентів за користування кредитом;
- 6) несанкціонований овердрафт, що є перевищенням суми операції, здійсненої за рахунком, над сумою встановленого кредитного ліміту, що обумовлений договором між кредитором та споживачем і не є прогнозованим за розміром та часом виникнення;
- 7) кредити, що надаються ломбардами у разі передання предмета застави на збереження ломбарду, за умови що зобов'язання споживача обмежуються вартістю предмета застави.

Пункт 6⁻² Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про споживче кредитування» (Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання простроченої заборгованості у період дії воєнного стану в Україні». Закон набув чинності 18 серпня 2022 року):

Під час врегулювання простроченої заборгованості у період дії воєнного стану в Україні, введеного Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затвердженим Законом України "Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування кредитодавець, новий кредитор, колекторська компанія, фізичні та юридичні особи, залучені на договірних засадах кредитодавцем, новим кредитором, колекторською компанією до безпосередньої взаємодії із споживачем, його близькими особами, представником, спадкоємцем, поручителем або майновим поручителем, третіми особами, взаємодія з якими передбачена договором про споживчий кредит та які надали згоду на таку взаємодію, додатково зобов'язані дотримуватися таких вимог щодо етичної поведінки:

1) **не взаємодіяти за власною ініціативою** із споживачем, який у передбачений цим пунктом спосіб повідомив про свою належність до захищеної категорії

або щодо належності якого до захищеної категорії у передбачений цим пунктом спосіб повідомили близькі особи такого споживача, його представники, спадкоємці, поручителі, майнові поручителі або треті особи, взаємодія з якими передбачена договором про споживчий кредит та які надали згоду на таку взаємодію.

2) **не взаємодіяти за власною ініціативою** з близькими особами споживача, який належить до захищеної категорії, його представником, крім представника, який не є близькою особою такого споживача, третіми особами, взаємодія з якими передбачена договором про споживчий кредит такого споживача та які надали згоду на таку взаємодію.

Захищеними категоріями є:

- а) військовослужбовці Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, які проходять військову службу на території України;
- б) військовослужбовці, які стали особами з інвалідністю внаслідок захворювання, пов'язаного з проходженням військової служби, чи внаслідок захворювання після звільнення їх з військової служби, пов'язаного з проходженням військової служби;
- в) члени сімей військовослужбовців, які загинули, померли чи пропали безвісти;
- г) особи, які перебувають у полоні, особи, з якими втрачено зв'язок, особи, зниклі безвісти.

Споживач, який належить до захищеної категорії та має бажання на період дії воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування припинити взаємодію з особами, зазначеними в абзаці першому цього пункту, його близькі особи, представники, спадкоємці, поручителі або майнові поручителі **повідомляють кредитодавця або нового кредитора про таке волевиявлення та про належність споживача до захищеної категорії за допомогою будь-якого засобу комунікації, реквізити якого розміщено на веб-сайті такого кредитодавця або нового кредитора, з наданням копій підтвердних документів про належність споживача до захищеної категорії.**

Кредитодавець та новий кредитор зобов'язані розмістити на головній сторінці свого веб-сайту адресу електронної пошти, місцезнаходження та номер телефону (гарячої лінії, контакт-центру), за якими приймаються повідомлення споживачів та інших зазначених у цьому пункті осіб про належність особи до захищеної категорії.

Підтвердними документами про належність споживача до захищеної категорії є:

- для військовослужбовців Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, які проходять військову службу на території України, - підписана командиром (начальником, керівником) або особою, яка його заміщує, відповідного структурного підрозділу, в якому проходить службу такий військовослужбовець, або керівником територіального центру комплектування та соціальної підтримки, який здійснив заходи щодо призову споживача на військову службу, скріплена гербовою печаткою довідка за формою, встановленою додатком № 2 до цього Закону. Допускається складення довідки рукописним способом;
- для військовослужбовців, які стали особами з інвалідністю внаслідок захворювання, пов'язаного з проходженням військової служби, чи внаслідок захворювання після звільнення їх з військової служби, пов'язаного з проходженням військової служби, - посвідчення інваліда війни;
- для членів сімей військовослужбовців, які загинули чи померли, - посвідчення члена сім'ї загиблого;
- для осіб, які перебувають у полоні, осіб, з якими втрачено зв'язок, осіб, зниклих безвісти, для членів сімей військовослужбовців, які зникли безвісти, - інформація, надана державним підприємством, яке виконує функції Національного інформаційного бюро, про те, що особа утримується в полоні або перебуває у заручниках держави-агресора, або включена до реєстру як така, з якою втрачено зв'язок, або зникла безвісти.

Пільги військовослужбовцям та членам їх сімей

1. Законом України № 1275-VII від 20.05.2014 статтю 14 Закону України «Про соціальний і правовий статус військовослужбовців та членів їх сімей» доповнено пунктом 15 згідно із наступного змісту:

15. Військовослужбовцям з початку і до закінчення особливого періоду, а резервістам та військовозобов'язаним - з моменту призову під час мобілізації і до закінчення особливого періоду штрафні санкції, пеня за невиконання зобов'язань перед підприємствами, установами і організаціями усіх форм власності, у тому числі банками, та фізичними особами, а також проценти за користування кредитом не нараховуються.

2. Законом України № 1357-IX від 30.03.2021 пункт 15 статті 14 Закону України «Про соціальний і правовий статус військовослужбовців та членів їх сімей» викладено у новій редакції:

15. Військовослужбовцям, призваним на військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, на весь час їх призову, а військовослужбовцям під час дії особливого періоду, які брали або беруть участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, які перебували або перебувають безпосередньо в районах та у період здійснення зазначених заходів, - штрафні санкції, пеня за невиконання зобов'язань перед підприємствами, установами і організаціями усіх форм власності, у тому числі банками, та фізичними особами, а також проценти за користування кредитом не нараховуються.

3. Законом України № 2459-IX від 27.07.2022 пункт 15 статті 14 Закону України «Про соціальний і правовий статус військовослужбовців та членів їх сімей» доповнено словами:

«крім кредитних договорів щодо придбання майна, яке віднесено чи буде віднесено до об'єктів житлового фонду (житлового будинку, квартири, майбутнього об'єкта нерухомості, об'єкта незавершеного житлового будівництва, майнових прав на них), та/або автомобіля».

З огляду на статтю 56 Конституції України, слід ураховувати зворотну дію закону у час під час розгляду справ за позовами про стягнення кредитної заборгованості із спеціального суб'єкта, визначеного диспозицією цієї норми права.

Згідно із пунктом 2 Прикінцевих та перехідних положень Закону України № 2459-IX від 27.07.2022 «Про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання простроченої заборгованості у період дії воєнного стану в Україні», зміни, передбачені пунктами 1 і 3 розділу I цього Закону, застосовуються до кредитних договорів, укладених після набрання чинності цим Законом (щодо пункту 15 статті 14 Закону України «Про соціальний і правовий статус військовослужбовців та членів їх сімей».

Закон України № 2459-IX від 27.07.2022 набрав чинності 19.08.22

Щодо осіб, які проживають на тимчасово окупованій території, або перемістились з неї

1. Законом України від 01 липня 2021 року № 1618-IX, який набрав чинності 21 листопада 2021 року, статтю 15 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» доповнено частиною шостою наступного змісту:

«Упродовж строку тимчасової окупації особи, які проживають на тимчасово окупованій території або перемістились з неї, звільняються від обов'язку погашення основної суми іпотечного кредиту та нарахованих відсотків за ним, якщо об'єктом іпотеки є майно, розташоване (zareєстроване) на території, що після укладення такого іпотечного договору була тимчасово окупована. Національний банк України приймає рішення про зміну класифікації таких іпотечних кредитів або інші рішення з метою недопущення погіршення ліквідності (фінансового стану) кредитора.

Норми цього пункту не поширюються на нерухоме житлове майно, загальна площа якого перевищує показники, встановлені статтею 265 Податкового кодексу України».

2. Законом України від 21.04.22 № 2217-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території абзац другий частини шостої викласти в такій редакції:

«Положення цього пункту не поширюються на об'єкти житлової нерухомості, загальна площа якого перевищує показники, встановлені статтею 266 Податкового кодексу України»

Для квартири – 60 кв. м

Для житлового будинку - 120 кв. м

Гарантії для внутрішньо переміщених осіб

Закон України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції»

Стаття 2. Мораторій на виконання договірних зобов'язань та на нарахування пені та штрафів на основну суму заборгованості за кредитними та іншими договірними зобов'язаннями

{Назва статті 2 в редакції Закону № 1731-VIII від 03.11.2016}

На час проведення антитерористичної операції забороняється нарахування пені та/або штрафів на основну суму заборгованості із зобов'язань за кредитними договорами та договорами позики з 14 квітня 2014 року громадянам України, які зареєстровані та постійно проживають або переселилися у період з 14 квітня 2014 року з населених пунктів, визначених у затвердженому Кабінетом Міністрів України переліку, де проводилася антитерористична операція, а також юридичним особам та фізичним особам - підприємцям, що провадять (провадили) свою господарську діяльність на території населених пунктів, визначених у затвердженому Кабінетом Міністрів України переліку, де проводилася антитерористична операція.

Банки та інші фінансові установи, а також кредитори зобов'язані скасувати зазначеним у цій статті особам пеню та/або штрафи, нараховані на основну суму заборгованості із зобов'язань за кредитними договорами і договорами позики у період проведення антитерористичної операції.

Положення частин першої і другої цієї статті не поширюються на нарахування пені та/або штрафів на основну суму заборгованості із зобов'язань за кредитними договорами та договорами позики:

укладеними з юридичними особами і фізичними особами - підприємцями, місцезнаходженням яких є територія проведення антитерористичної операції, крім населених пунктів згідно з переліками, передбаченими частиною четвертою статті 4 цього Закону, якщо такі договори укладені після 1 січня 2018 року або до яких після 1 січня 2018 року за погодженням сторін вносилися зміни в частині продовження строків виконання зобов'язань та/або зменшення розміру процентів, штрафних санкцій;

укладеними з громадянами України, місцем проживання яких є територія проведення антитерористичної операції, крім населених пунктів згідно з переліками, передбаченими частиною четвертою статті 4 цього Закону, якщо такі договори укладені після 1 травня 2021 року або до яких після 1 травня 2021 року за погодженням сторін вносилися зміни в частині продовження строків виконання зобов'язань та/або зменшення розміру процентів, штрафних санкцій.

{Статтю 2 доповнено новою частиною згідно із Законом № 2266-VIII від 21.12.2017; в редакції Закону № 1451-IX від 19.05.2021}

На виконання тимчасово переміщеними вищими навчальними закладами, тимчасово переміщеними науковими установами кредитних та інших договірних зобов'язань (крім договорів про надання освітніх послуг), які виникли до переміщення на підконтрольну українській владі територію у зв'язку із проведенням антитерористичної операції, запроваджується мораторій на період проведення антитерористичної операції.

{Статтю 2 доповнено частиною згідно із Законом № 1731-VIII від 03.11.2016}

Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»

Стаття 9². Звільнення внутрішньо переміщених осіб, які залишили або покинули своє місце проживання на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України, території проведення антитерористичної операції та/або в районі здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, від негативних наслідків невиконання грошових зобов'язань за кредитними договорами та договорами позики

{Назва статті 9² із змінами, внесеними згідно із Законом № 2417-IX від 18.07.2022}

1. Загальна сума процентів за кредитним договором та/або договором позики, боржником за яким є внутрішньо переміщена особа, яка у період після дати початку тимчасової окупації залишила або покинула своє місце проживання на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України або у період після 14 квітня 2014 року залишила або покинула своє місце проживання на території проведення антитерористичної операції та/або в районі здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, не може перевищувати суми процентів, нарахованої протягом строку, на який надавався кредит (позика), за мінімальною ставкою, визначеною договором.

{Частина перша статті 9² із змінами, внесеними згідно із Законом № 2417-IX від 18.07.2022}

2. За невиконання чи неналежне виконання внутрішньо переміщеною особою, визначеною частиною першою цієї статті, зобов'язань за кредитним договором та/або договором позики не нараховується неустойка (штраф, пеня), не настає відповідальність у вигляді сплати суми боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення та процентів річних від простроченої суми, не застосовуються інші санкції майнового характеру.

3. Кредитор з урахуванням вимог частин першої та другої цієї статті зобов'язаний здійснити перерахунок заборгованості за кредитним договором та/або договором позики у семиденний строк з дня надходження письмового звернення від внутрішньо переміщеної особи.

У разі невиконання кредитором свого обов'язку щодо здійснення перерахунку заборгованості за кредитним договором та/або договором позики на умовах, визначених цією статтею, така заборгованість вважається автоматично перерахованою на наступний день після закінчення відповідного семиденного строку з дня надходження до кредитора письмового звернення від внутрішньо переміщеної особи.

4. Відступлення (продаж, передання) права вимоги за кредитним договором та/або договором позики, позичальником за яким є внутрішньо переміщена особа, визначена частиною першою цієї статті, без згоди боржника забороняється.

Дія абзацу першого цієї частини не поширюється на кредиторів, віднесених до категорії неплатоспроможних, а також на банки, щодо яких здійснюються процедури виведення з ринку відповідно до Закону України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб".

5. Відповідальність за невиконання чи неналежне виконання внутрішньо переміщеною особою, визначеною частиною першою цієї статті, зобов'язань за кредитним договором та/або договором позики покладається на Російську Федерацію як на державу-окупанта відповідно до норм і принципів міжнародного права.

6. Положення частин першої - п'ятої цієї статті поширюються виключно на кредитні договори та договори позики, укладені:

до дати початку тимчасової окупації з позичальниками, які після зазначеної дати залишили або покинули своє місце проживання на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України;

{Абзац другий частини шостої статті 9² в редакції Закону № 2417-IX від 18.07.2022}

до 14 квітня 2014 року з позичальниками, які після зазначеної дати залишили або покинули своє місце проживання на території проведення антитерористичної операції та/або в районі здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях.

{Абзац третій частини шостої статті 9² із змінами, внесеними згідно із Законом № 2417-IX від 18.07.2022}

Положення частин першої - п'ятої цієї статті не поширюються на заборгованість внутрішньо переміщених осіб, які:

залишили або покинули своє місце проживання на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України та в яких станом на дату початку тимчасової окупації наявне прострочення сплати платежів за кредитними договорами та/або договорами позики;

{Абзац п'ятий частини шостої статті 9² в редакції Закону № 2417-ІХ від 18.07.2022}

залишили або покинули своє місце проживання на території проведення антитерористичної операції та/або в районі здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях та станом на 14 квітня 2014 року в яких наявне прострочення сплати платежів за кредитними договорами та/або договорами позики.

{Абзац шостий частини шостої статті 9² із змінами, внесеними згідно із Законом № 2417-ІХ від 18.07.2022}

7. Звільнення внутрішньо переміщеної особи від негативних наслідків порушення нею грошових зобов'язань за кредитним договором та/або договором позики відповідно до положень цієї статті не може бути підставою для відмови у наданні нового кредиту та/або позики.

{Закон доповнено статтею 9² згідно із Законом № 1646-ІХ від 14.07.2021}

Судова практика

1. Справа про резервіста. Резервіст резервісту рознь.

Постанова Верховного суду від 24 лютого 2022 року у справі № 591/4698/20.

- Спир виник із того, що 22 вересня 2017 року позичальник звільнився з військової служби у запас, був виключений зі списків особового складу частини, проте з 30 вересня 2017 року виключений зі списків особового складу частини та всіх видів забезпечення і зарахований на посаду головного сержанта артилерійської батареї артилерійського дивізіону для проходження служби в оперативному резерві першої черги ВЧ А1376. З 02 жовтня 2017 року перебуває на загальному військовому обліку військовозобов'язаних.
- Кредитодавець вважав, що у зв'язку із звільненням позичальника з військової служби у запас на нього більш не поширюються гарантії п.15 статті 14 ЗУ «Про статус військовослужбовців та членів їх сімей» щодо звільнення від сплати відсотків за користування кредитом і штрафних санкцій.
- У цій справі ВС висловив правовий висновок про застосування статті 9 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» у подібних відносинах.
- «Відповідно до статті 9 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» резервісти - особи, які проходять службу у військовому резерві Збройних Сил України, інших військових формувань і призначені для їх комплектування у мирний час та в особливий період.
- На даний час в Україні діє особливий період. позичальник зарахований на посаду головного сержанта артилерійської батареї артилерійського дивізіону для проходження служби в оперативному резерві першої черги ВЧ А1376, тобто є резервістом, на якого поширюється дія частини п'ятнадцятої статті 14 Закону України «Про соціальний і правовий статус військовослужбовців та членів їх сімей військовий і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей».

2. Стягнення кредитної заборгованості за договором про іпотечний кредит із переміщених осіб

Постанова ВС від 22 вересня 2021 року у справі № 433/1754/17

- Важливо ураховувати дію законів, що регулюють спірні правовідносин у часі.
- У цій справі Верховний Суд переглянув судові рішення у межах доводів касаційної скарги та погодився із рішеннями судів попередніх інстанцій і зазначив наступне.
- «Враховуючи те, що законодавець Законом України «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» звільнив від обов'язку з погашення основної суми іпотечного кредиту та нарахованих відсотків за ним лише внутрішньо переміщених осіб з тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, майно яких розташоване на тимчасово окупованій території, а Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» щодо звільнення деяких категорій внутрішньо переміщених осіб від негативних наслідків невиконання грошових зобов'язань за кредитними договорами та договорами позики» не діяв на час розгляду.»
- «Стягнення кредитної заборгованості із боржника і поручителя, які були військовослужбовцями на час укладення кредитного договору».

3. Постанова ВС від 14 травня 2021 року у справі № 502/1438/18 .

- Залишаючи без задоволення касаційну скаргу кредитора, Верховний Суд зазначив, що пункт 15 статті 14 Закону України «Про соціальний та правовий статус військовослужбовців та членів їх сімей» є самостійною нормою і будь-якого посилання про можливість застосування вказаного пункту лише при наявності у військовослужбовця відповідного статусу (учасника бойових дій) закон не передбачає. Крім цього, дія зазначеної норми поширюється на всіх військовослужбовців без виключення.
- Таким чином, на час укладення кредитного договору - 19 травня 2017 року, додатку №1 до цього договору - 27 липня 2017 року, в період виконання його умов, а також станом на момент ухвалення судом першої інстанції рішення - 21 серпня 2019 року відповідачі Арсеньєв М. П. та Крецу П. Ю. мали статус військовослужбовців Збройних Сил України та на них поширювались пільги, передбачені пунктом 15 статті 14 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», тобто до них не могла застосовуватись відповідальність у виді штрафних санкцій та пені за невиконання зобов'язань за користування кредитом, а також був відсутній обов'язок щодо сплати процентів за користування кредитом.

4. Межі дії особливого періоду

Велика Палата Верховного Суду в постанові від 26 серпня 2020 року у справі № 813/402/17 (провадження № 11-609апп19)

- «Вирішуючи питання щодо меж дії особливого періоду в розумінні Закону «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», Велика Палата Верховного Суду в постанові від 26 серпня 2020 року у справі № 813/402/17 (провадження № 11-609апп19) дійшла висновку, що за змістом наведених вище визначень, навіть за невведення у країні воєнного стану, особливий період, початок якого пов'язаний з моментом оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової чи прихованої), хоч і охоплює час мобілізації, однак не може вважатися закінченим лише зі спливом строку, протягом якого підлягали виконанню визначені у відповідному рішенні про мобілізацію заходи.
- Особливий період закінчується з прийняттям Президентом України відповідного рішення про переведення усіх інституцій України на функціонування в умовах мирного часу».

5. Доведеність права на пільги

Постанова Верховного Суду від 15 липня 2020 року у справі № 199/3051/14

- У постанові міститься висновок про перелік необхідних документів доведеності статусу особи, яка має право на пільги, визначені пунктом 15 частини третьої статті 14 Закону України «Про соціальний і правовий статус військовослужбовців та членів їх сімей», зокрема статусу мобілізованої особи із посиланням на відомчі листи.
- ВС зазначив, що «Національний банк України у своєму листі від 02 вересня 2014 року № 18-112/48620 надав роз'яснення, що для звільнення від нарахування штрафів, пені та відсотків за користування кредитом мобілізовані позичальники повинні надати банку перелік документів, встановлений листом Міністерства оборони України від 21 серпня 2014 року № 322/2/7142.
- Такими документами є: військовий квиток, в якому у відповідних розділах здійснюються службові відмітки, або довідка про призов військовозобов'язаного на військову службу, видана військовим комісаріатом або військовою частиною, а для резервістів – витяг із наказу або довідка про зарахування до списків військової частини, які видаються військовою частиною. Тобто на вказані пільги мають право лише мобілізовані позичальники.
- «З огляду на відсутність кредитних зобов'язань між банком та поручителем підстав для застосування пункту 15 статті 14 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» немає.
- Крім того, відповідачем не надано суду документів, що підтверджують виконання ним обов'язків із захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, безпосередню участь в антитерористичній операції в особливий період, а подана довідка від 29 травня 2015 року лише засвідчує проходження ним військової служби в Службі безпеки України»

Додатково:

- Постанова Великої Палати Верховного Суду від 15 вересня 2022 року у справі № 910/12525/20 (провадження № 12-61гс21) щодо можливості закриття провадження у справі за позовом правонаступника у спірних правовідносинах та неналежності способу захисту і вигляді вимог про визнання електронних торгів недійсними, як і їх протоколу
- Постанова Великої Палати Верховного Суду від 22 вересня 2022 року у справі № 462/5368/16-ц (провадження № 14-143цс20) щодо належного способу захисту для припинення поруки залежно від того, коли пред'явлено позов та необхідності заявляти зустрічний позов поручителя у справі за позовом до нього і боржника кредитора

Верховний
Суд

Дякую за увагу!